https://doi.org/10.17651/ONOMAST.68.4
Onomastica LXVIII, 2024
PL ISSN 0078-4648

JAROMÍR KRŠKO
jaromir.krsko@umb.sk
ORCID: 0000-0003-3015-4521
Univerzita Mateja Bela
Banská Bystrica, Slovensko

KOMPLEMENTARITA ONOMASTICKÝCH A SOCIOLINGVISTICKÝCH VÝSKUMOV JAZYKOVEJ KRAJINY NA SLOVENSKU*

Kľúčové slová: jazyková krajina, onomastika, proprium, onymický objekt

Onomastika ako vedná disciplína prešla od svojho začiatku mnohými dôležitými zmenami. Počiatky výskumov v rámci tejto vednej disciplíny sa sústreďovali predovšetkým na etymológiu vlastného mena, postupne sa však pozornosť sústredila na stavbu onymického znaku, jeho fungovanie v rozličných onymických sústavách a spoločenských podmienkach. Interdisciplinarita onomastiky sa prejavila aj v presahoch do oblasti sociológie, psychológie, štatistiky, semiotiky, etnológie, histórie atď. Najnovšie onomastické výskumy úzko súvisia s modernou sociolingvistikou, ktorá sa sústreďuje na výskum jazykovej krajiny. Cieľom tohto príspevku je načrtnúť vzájomné prepojenie výskumov proprií z pohľadu onomastiky a z pohľadu sociolingvistiky zameranej na jazykovú krajinu.

Počiatky záujmu o výskum sociálneho priestoru a definovanie pojmu jazyková krajina siahajú do konca sedemdesiatych a začiatku osemdesiatych rokov 20. storočia (Landry & Bourhis, 1997, s. 24). Záujem o problematiku výskumu jazykovej krajiny sa však zintenzívnil najmä na prelome 20. a 21. storočia. Je celkom prirodzené, že záujem o jazykovú stránku verejného prostredia nezačal v monolingválnom, ale v multilingválnom prostredí mesta. Počiatočné výskumy sa týkali jazykovej krajiny Bruselu, Montrealu a Jeruzalema, teda miest s vysokou koncentráciou rôznorodých etník, jazykov a jazykových variet (pozri napr. Landry & Bourhis, 1997; Backhaus, 2007; Barni & Bagna, 2010). Uchopenie samotnej zložitej problematiky jazykových prejavov urbánneho prostredia vyprofilovalo

* Príspevok je čiastkovým výstupom v rámci projektu APVV 18-0115 Jazyk v meste − dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy

This is an Open Access article distributed under the terms of
the Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-ND 4.0) License
(https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/), which permits copying and redistribution,
commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited.
© Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2024.
Publisher: Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk]

výskum jazykovej krajiny ako multidisciplinárneho prepojenia lingvistiky, sociolingvistiky, onomastiky, sociológie, kultúrnej a humánnej geografie a ďalších disciplín. Ide o podobné prepojenie viacerých vedných disciplín ako pri onomastických výskumoch.

Pre pochopenie objektov výskumu je potrebné zadefinovať čo je to jazyková krajina, z čoho vyplýva, aké prvky ju tvoria. Najčastejšie sa spomína vymedzenie jazykovej krajiny dvojicou autorov Rodrigue Landry a Richard Bourhis, ktorí jazykovú krajinu charakterizujú ako „jazyk verejných dopravných značiek, reklamných bilbordov, názvov ulíc, miest, nápisov komerčných obchodov a verejných nápisov na vládnych budovách“[1] (Landry & Bourhis, 1997, s. 25). Medzi prvé práce v slovenskej jazykovede, ktoré sa venovali problematike jazykovej krajiny, patria príspevky L. Satinskej, ktorá chápe jazykovú krajinu ako „vizuálnu reprezentáciu jazyka vo verejnom priestore“ (Satinská 2014, s. 158). Podľa nej do jazykovej krajiny patria „všetky nápisy, bez ohľadu na ich pôvod“.

V multilingválnom a multietnickom prostredí ide vždy o dominantnú etnickú skupinu reprezentovanú jej jazykom, s ktorou koexistujú ďalšie etnické skupiny v menšinovom postavení. Jazykovú krajinu tvoria predovšetkým nápisy na stenách budov, značky, logonymá, rôzne vizuálne objekty (pozri napr. Tomaščíková, 2022, s. 48). Výskum si všíma nielen obsah jednotlivých prvkov jazykovej krajiny, ale analyzuje aj ich jazyk v závislosti od väčšinového alebo menšinového postavenia, jeho umiestnenie v priestore, veľkosť, vizuálnu stránku, komu je text určený a ako ho môžu ľudia vnímať.

Na tému analýzy jazykovej krajiny vzniklo v ostatnom čase viacero záverečných prác — od bakalárskych, cez diplomové až po rigorózne práce.[2] Slovensko-maďarskému bilingválnemu prostrediu a jeho jazykovej krajine venovali pozornosť viacerí autori. Pravdepodobne najvýraznejšie je spracovaná

---

[1] „…the language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings.“ (Landry & Bourhis, 1997, p. 25).

[2] Na Katedre slovenského jazyka a komunikácie FF UMB vzniklo v ostatných rokoch niekoľko záverečných prác. Bilingválneho prostredia sa týkajú práce týchto autoriek a autorov — K. Skařupová: *Jazyková krajina mesta Banská Bystrica* (bakalárska práca, 2020); S. Boborová: *Propriálna a apelatívna rovina náhrobných kameňov ako súčasť jazykovej krajiny v bilingválnom jazykovom prostredí (na príklade Levíc)* (bakalárska práca, 2023); P. Poprocký: *Jazyková krajina v bilingválnom prostredí (na príklade Tornale)* (diplomová práca, 2021); L. Kovácsová: *Jazyková krajina v etnicky zmiešanom jazykovom prostredí — na príklade mesta Fiľakovo* (rigorózna práca, 2021). V ďalších prácach bola venovaná pozornosť prevažne slovenskému jazykovému prostrediu — N. Tomaščíková: *Jazyková krajina* Žiliny (bakalárska práca, 2021); V. Velitšová: *Jazyková krajina Martina* (diplomová práca, 2021); N. Tomaščíková: *Výskum multimodálnej semiosféry urbánneho prostredia (na príklade vybraných banskobystrických ulíc)* (diplomová práca, 2023); O. Bartková: *Jazyková krajina centra Vranova nad Topľou* (diplomová práca, 2023); R. Fričová: *Koexistencia* živej *toponymie s jazykovou krajinou (na príklade mesta Liptovský Mikuláš)* (rigorózna práca, 2023).

v Komárne. Jej výskumu sa venovali viacerí autori nezávisle od seba — napr. J. Bauko (2019, 2022), S. J. Tóth (2021), S. J. Tóth a kol. (2022), V. Istók a kol. (2022). S. Tóth, V. Istók a G. Lőrincz upriamili pozornosť na apelatívnu i propriálnu časť jazykovej krajiny; J. Bauko sa sústredil predovšetkým na výskum propriálnej časti jazykovej krajiny. V štúdii z roku 2019 použil na označenie propriálnej časti jazykovej krajiny termín *propriálno-semiotický obraz krajiny*, ktorý podľa neho „tvoria propriá (predovšetkým antroponymá, toponymá i chrématonymá) nachádzajúce sa na menných tabuliach, nápisoch na verejnom priestranstve, rôznych plochách (napr. plagátoch, budovách, náhrobných kameňoch, tablách) i extralingválne znaky (napr. fotky, sochy, emblémy, kresby), ktoré poukazujú na vlastné mená. Miesto termínu *propriálno-semiotický obraz krajiny* by sme mohli paralelne používať aj iné synonymické výrazy: *propriálny obraz krajiny, propriálny obraz, propriálna krajina*, resp. termín *proprium* by sme mohli nahradiť aj pojmom *onymum* (*onymicko-semiotický obraz krajiny, onymický obraz krajiny, onymický obraz, onymická krajina*).“ (Bauko, 2019, s. 138–139). J. Bauko postupne začal uprednostňovať termín *onymická krajina* utvorený analogicky podľa nadradeného termínu jazyková krajina (Bauko, 2022, s. 111). Uvažoval však aj o ďalších synonymných termínoch: „popri termíne *onymická krajina* by sme mohli paralelne používať aj synonymické výrazy: *onymický obraz krajiny, onymicko-semiotický obraz krajiny; propriálna krajina, propriálny obraz krajiny, propriálno-semiotický obraz krajiny.*“ (Bauko, 2022, s. 111). V štúdii z roku 2021 uprednostnil termín *onymická* krajina (Bauko, 2021). Trojica autorov S. Tóth, V. Istók a G. Lőrincz nerozlišuje apelatívnu a propriálnu rovinu jazykovej krajiny a jednotlivé objekty výskumu označuje termínom *sign* (Istók a kol., 2022, s. 67).

Bohatosť jazykovej krajiny v obidvoch jej sférach — v oficiálnej sfére označovanej aj ako *top-down* a aj v neoficiálnej sfére — *bottom-up*, zahŕňa v sebe rovnako tak apelatíva ako aj propriá. Oficiálna sféra označovaná aj ako *top-down* je vyjadrenie vôle a zámerov štátu a štátnej moci a väčšinou zahŕňa oficiálne nosiče nekomerčného sektora v úradnej jazykovej politike (napr. názvy ulíc a vzdelávacích inštitúcií, dopravné značky, úradné vyhlášky a usmernenia a pod.). Druhá sféra označovaná aj ako *bottom-up* zahŕňa prejavy „zdola“, nahradiť „teda“ súkromný, komerčný sektor (názvy obchodov, pouličné plagáty, pútače, všetky druhy reklamy) (pozri napr. Štefaňáková, 2023; Istók a kol., 2022, s. 10).

Onymické objekty môžu obsahovať všetky druhy proprií — antroponymá, toponymá a chrématonymá. Obsahom onomastickej analýzy propria je jeho jazyková a mimojazyková stránka, resp. podľa koncepcie V. Blanára predmetom analýzy je obsahový model propria tvorený sémantickými príznakmi, motivačný model a slovotvorný model. V tomto ohľade je analýza jednej propriálnej časti

jazykovej krajiny omnoho užšia, ako analýza z pohľadu sociolingvistiky, resp. socioonomastiky.

Súčasťou jazykovej krajiny sú aj náhrobné kamene, ktoré patria k tzv. sepulkrálnym pamiatkam. Slovenská jazykoveda doteraz nevenovala príliš veľkú pozornosť výskumu tejto problematiky. Lepšie sú na tom onomastické výskumy v Poľsku, Maďarsku a v Česku (Juřenová a kol., 2022). Analýza proprií na náhrobných kameňoch je veľmi zaujímavá, predovšetkým v slovensko-maďarskom jazykovom prostredí, pretože sa tu stretáva odlišná názvotvorba, najmä pri tvorení ženských antroponým. Keď porovnáme ciele výskumu onomastiky a sociolingvistiky v oblasti náhrobných kameňov, všimneme si užší záber onomastiky, ktorá nám umožňuje sústrediť sa na etymológiu mena alebo uvažovať o motivácii rodného mena. Formálna stránka mena nás môže upozorniť aj na etnickú príslušnosť zosnulých.

S. Boborová — poslucháčka slovakistiky na FF UMB, je autorkou bakalárskej práce *Propriálna a apelatívna rovina náhrobných kameňov ako súčasť jazykovej krajiny v bilingválnom jazykovom prostredí* (*na príklade Levíc*). Toto okresné mesto predstavuje bilingválne slovensko-maďarské prostredie a bilingvizmus sa prejavuje aj na náhrobných kameňoch. „Cintorín na ulici SNP v Leviciach sa delí na mestský a vojenský cintorín, cintorín reformovanej kresťanskej cirkvi, rímsko-katolíckej cirkvi a evanjelickej cirkvi. Eviduje sa až 12 530 zosnulých, ktorých ostatky sú uložené v 6700 hroboch.“ (Boborová, 2023, s. 3). Ide preto o rozsiahly súbor objektov obsahujúcich slovensko-maďarskú antroponymiu vhodnú na analýzu. Z fotografií náhrobných kameňov, ktoré autorka zhromaždila, sme získali veľké množstvo rozličných podôb mien, jazykov a ďalších znakov. Korpus antroponým sme rozdelili do viacerých podskupín — slovenské náhrobné kamene najčastejšie obsahovali rodné meno (RM) a priezvisko muža a RM a priezvisko ženy (obr. 1); rodinné meno a RM ženy a muža (obr. 2), iný prípad je uvedenie rodinného mena a hypokoristických podôb RM muža a ženy (obr. 3), ďalšiu podskupinu tvoria náhrobné kamene s uvedeným rodinného mena a RM ženy, jej priezviska za slobodna a RM muža (obr. 4). Väčšinou sa pri menách zosnulých neuvádzajú vysokoškolské tituly, tie sa pri menách začali objavovať väčšinou od začiatku tohto storočia (obr. 5, 6). Pri výskume náhrobných kameňov ako súčasti jazykovej krajiny môžeme porovnaním rokov narodení zomrelých teoreticky určiť rodinný vzťah medzi zosnulými — v prípadoch na obr. 1, 2, 3, 4, 5 ide s vysokou pravdepodobnosťou o manželov.

V prípade náhrobného kameňa (obr. 3), ktorý obsahuje hypokoristické podoby rodných mien, môžeme deklarovať komplementaritu výskumov jazykovej krajiny a onomastiky — onomastika sústredí pozornosť napr. na podobu rodinného mena *Kudrnová*, ktoré pomenúva obidvoch manželov spoločne a nie jednotlivo

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

ako v prípade využitia priezviska. Dôležitejšie sú však hypokoristické podoby rodných mien — *Ferko* a *Ruženka* oproti oficiálnej podobe *František* a *Ružena*. Sociolingvistický (a socioonomastický) pohľad na hypokoristické rodné mená zvýrazní citovú väzbu medzi ich nositeľmi a používateľmi. Tento druh rodného mena na náhrobný kameň pravdepodobne zvolili rodinní príslušníci zosnulých, čím chceli vyjadriť citový vzťah. Túto úvahu podporuje aj text v spodnej časti pomníka — „s nekonečnou láskou spomíname" — spomínať môžu len pozostalí. Sociolingvistický pohľad na jazykovú krajiny a jej nepropriálne časti tak dopĺňa poznatky onomastiky — v tomto prípade o príčinách existencie hypokoristických podôb rodných mien na miestach, kde by sme očakávali oficiálnu podobu rodných mien.[3]

Ako sme konštatovali v úvode príspevku,vo viacjazyčnom prostredí je jazyková krajina pestrejšia. Jej podoba nesie so sebou dôležité informácie o sociálnej štruktúre, postavení menšín, vzťahu medzi inštitucionálnou sférou (*top down* sféra) a bežnými občanmi (*bottom up* sféra) atď. Pestrosť medzi slovenčinou a maďarčinou v prostredí Levíc sa prejavila aj v oblasti maďarských náhrobných kameňov. Maďarský jazykový systém totiž umožňuje tvoriť posesívny tvar ženského mena u vydatej ženy aj z rodného mena manžela pomocou prípony *-né* namiesto jej rodného mena — *Taby Lajosné* — čo sa dá do slovenčiny preložiť ako *Taby*(*ová*) *Lajošova žena*. Pokiaľ na náhrobnom kameni nie je uvedené jej priezvisko za slobodna, z týchto informácií sa nedá zistiť rodné meno ženy. Pri uvedení mena za slobodna býva často zapísané jej priezvisko a rodné meno [*Szabó Gyuláné* szül(etett) *Surman Anna* = Szabó(ová) Júliusova žena rodená Šurman(ová) Anna].

V maďarčine sa píše na prvom mieste priezvisko a na druhom mieste je rodné meno. Tento úzus sa dodržiava aj na náhrobných kameňoch v maďarskom jazykovom prostredí — na náhrobku (obr. 7) je napísané priezvisko ženy a jej rodné meno, potom je uvedené za koho bola vydatá (*férje*), následne priezvisko a rodné meno manžela. Obr. 8 zachytáva podobu s priezviskom a rodným menom manžela (*Turpinszky Mihály*), ďalšia časť textu *és neje szül.* znamená *manželka rodená* a uvádza jej priezvisko za slobodna a rodné meno (*Eller Stefánia*).

Zložitejšia situácia pri odhaľovaní rodného mena manželky nastáva pri použití posesívnej prípony *-né*. Pokiaľ nie je na náhrobnom kameni uvedené aj priezvisko ženy za slobodna spolu s rodným menom (obr. 8, 9), jej rodné meno sa nedá zistiť (obr. 10, 11).

---

[3] Rodinné vzťahy ako mimojazykové aspekty podieľajúce sa na forme živých mien brali do úvahy už V. Blanár a J. Matejčík pri koncipovaní svojej modelovej teórie živých osobných mien, čo bol nový a výrazný vstup sociológie do onomastických výskumov. Ich výskumy predznamenali počiatky socioonomastiky v česko-slovenskej onomastickej škole.

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Zaujímavosťou jazykovej krajiny v bilingválnom prostredí je aj to, že v diachrónnej rovine môžeme sledovať spontánny prechod z jedného jazyka do druhého v nasledujúcich generáciách (obr. 12) a navyše môžeme podľa rokov narodenia zosnulých rekonštruovať rodinné vzťahy — István Korytár sa narodil v roku 1900, jeho manželka Eller v roku 1905. Ing. Jozef Korytár sa narodil v roku 1927, podľa priezviska a rozdielu rokov predchádzajúcich osôb môžeme uvažovať, že ide o ich syna. Adriena (bez uvedenia priezviska) bola manželkou Jozefa Korytára a nevestou Istvána Korytára a Jolany Ellerovej. Tieto fakty môže z jazykovej krajiny analyzovať sociolingvistika. Používanie maďarčiny vo forme zápisu osobných mien i jazyka u najstaršej generácie zosnulých sa navyše dá vysvetliť ako prejav ich príslušnosti k maďarskému etniku v čase Rakúsko-uhorskej monarchie. Oslabovanie maďarského etnického cítenia v nasledujúcej generácii signalizuje aj slovenská podoba rodného mena syna Istvána Korytára a Jolany Ellerovej *Jozef* (nie maďarská podoba *József*). Prechod do slovenčiny

je napokon viditeľný aj v spojení „*a manželka*“ namiesto maďarskej podoby „*és neje*“, ktorá je uvedená v staršej generácii zosnulých.

Obr. 11

Obr. 12

Sociolingvistika môže doplniť onomastický výskum jazykovej krajiny aj v tom, že v niektorých prípadoch dokáže určiť rodinné vzťahy zosnulých pochovaných na jednom hrobovom mieste. Z niektorých náhrobných kameňov sa dajú určiť rodinné vzťahy len čiastočne, v tomto smere by pomohli matriky a zápisy o úmrtí jednotlivých osôb — napr. z fotografie náhrobného kameňa (obr. 13) sa prvé meno nedá zaradiť do rodinného vzťahu k ostatným — išlo o prvého pochovaného v tomto hrobe, druhým bol József Krencsan, ktorý však bol od Lászlóa Jancsóa starší o 28 rokov. V hrobe je pochovaná aj dcéra Józsefa Krencsana — Valéria, ktorá bola manželkou Attilu Kovácsa. Z náhrobného kameňa (obr. 14) môžeme určiť len rodinné vzťahy medzi Lászlóm Cúthom a ešte žijúcou Piroškou Orbánovou, ktorá bola jeho manželkou, rovnako ako bola Julianna Hrašková manželkou Ištvána Bartoša. Nevieme však určiť príbuzenský alebo nepríbuzenský vzťah medzi pochovanými manželskými pármi, hoci vychádzajúc zo spoločenských zvykov, do spoločného hrobu by pozostalí neuložili ostatky cudzích ľudí.

Obr. 13

Obr. 14

Neodmysliteľnou súčasťou jazykovej krajiny sú názvy firiem — logonymá. V slovenskej onomastike im venovala pozornosť predovšetkým M. Imrichová, ktorá sa ich výskumu venuje niekoľko desaťročí (pozri napr. Imrichová, 2002). Logonymá v rámci jazykovej krajiny z pozície onomastiky analyzoval J. Bauko, ktorý ich zároveň chápe ako semiotický znak pôsobiaci na človeka pohybujúceho sa v jazykovej krajine. J. Lauková si všíma jazykovú krajinu z pozície sociolingvistiky, pretože okrem propriálnej časti poukazuje aj na vnímanie ostatných semiotických znakov. J. Lauková hovorí, že jednotlivé obrazy jazykovej krajiny vnímame ako „… akési kontinuálne pole, v ktorom až následne vyberáme jednotlivé znaky, ktoré zastupujú niečo iné. Tieto znaky sú na istej ohraničenej ploche rozložené v priestore v jednom časovom okamihu. Na rozdiel od verbálnych znakov, ktoré nasledujú za sebou a ich dištinktívnosť (rozlíšenie) je v priestore vopred daná, musíme rozlíšenie jednotlivých znakov odhaliť. V prípade čítania textu je proces individualizácie obmedzený. Obrazy prezentujú význam okamžite a pôsobia «naliehavejšie» ako písané texty.“ (Lauková, 2020, s. 49). Obrazy jazykovej krajiny považuje J. Lauková za *vizuálne texty*, ktoré človek vníma a dešifruje. V oblasti výskumu jazykovej krajiny sa všetky tieto texty ako základné jednotky označujú termínom *znak* alebo *sign*, v prípade výskumu logoným ako súčasti jazykovej krajiny môžeme stotožniť znak s logonymom. Okrem výskumov J. Laukovej venovali v súčasnosti výskumu jazykovej krajiny a logoným pozornosť napr. A. Gálisová (2012), E. Molnárová (2020), Z. Gašová (2020, 2021), P. Jesenská, (2021), N. Tomaščíková (2022), J. Krško (2022) a ďalší.

Sociolingvistický výskum jazykovej krajiny dopĺňa onomastické výskumy o analýzu vizuálnej kompozície a viacplánovosť vizuálnej stránky logonyma, s ktorou sa spájajú konotácie pôsobiace na percipienta. Viaceré logonymá a ich

vizuálne spracovania sú výrazne ovplyvnené stereotypizáciou. Stereotypy ako súčasť sociálnej rekonštrukcie reality predstavujú zjednodušené vnímanie určitej skupiny objektov na základe generalizácie dominantných (spoločných) prvkov. Cieľom takto vybudovaných semiotických znakov je vyvolávať určité konotácie, ktoré sa spájajú s daným produktom, firmou, službou a majú vyvolávať pozitívnu reakciu u percipienta. V rámci gastronomických prevádzok podliehajú stereotypizácii najčastejšie pizzerie. Semiotický obraz logonyma je často vytváraný rôznymi alúziami na Taliansko — predovšetkým trikolórou vo farbách talianskej vlajky (zelená, biela, červená), ale aj talianskymi antroponymami, emblémom (prípadne fotografiou) pizze, náznakom postavy mafiána, typickými talianskymi jedlami — šalátmi, cestovinami a podobne (pozri obr. 15, 16, 17, 18, 19) (Krško, 2022). Talianske antroponymá ako súčasť logoným pizzerií zároveň rozširujú lokálnu jazykovú krajinu o taliansky jazyk (obr. 17).

Obr. 15

Obr. 16

Obr. 17

Obr. 18

Obr. 19

Ďalšími onymickými bodmi, ktoré obsahujú antroponymá, sú pamätné tabule osobností mesta. V dominantnom jednojazykovom prostredí zodpovedá forma osobných mien spisovnému úzu, vizuálna stránka spracovania pamätnej tabule (*sign*) zodpovedá dobe vyhotovenia a vtedajším technickým možnostiam spracovania (obr. 20, 21, 22). Pamätná tabuľa venovaná hudobnému skladateľovi V. Figušovi Bystrému (obr. 20) z roku 1990 (Donovalová, 2009, s. 39) je v tvare fujary, ktorá symbolizuje operu Detvan. Pamätná tabuľa má inovatívny a netradičný tvar, zatiaľ čo tabuľa venovaná literárnemu vedcovi J. Števčekovi z roku 1997 (Donovalová, 2009, s. 52) predstavuje tradičnú mramorovú dosku obdĺžnikového

tvaru, do ktorej je vyrytý pozlátený text (obr. 21). Pamätná tabuľa venovaná spisovateľovi G. K. Zechenterovi Laskomerskému (obr. 22) z roku 2005 (Donovalová, 2009, s. 14) už obsahuje aj jeho fotografiu a text, pretože vtedajšia technika už umožnila umiestniť na plochu aj fotografiu. Pamätné tabule obsahujú okrem mena osobnosti aj údaje narodenia a úmrtia, popis, čím bola táto osobnosť významná a informáciu, či ide o rodný dom, miesto pôsobenia alebo miesto úmrtia.

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

V bilingválnom prostredí si všímame dvojjazyčný text — v slovenskom jazyku a v jazyku národnostnej menšiny (obr. 23), prípadne sú texty písané na pravej a ľavej strane pamätnej tabule. Jazyku zodpovedá aj formálne usporiadanie osobných mien (v slovenčine na prvom mieste rodné meno a priezvisko, v maďarčine na prvom mieste priezvisko a rodné meno).

Obr. 23 (podľa Bauko, 2019, s. 141)

Zaujímavými onymickými bodmi (a z hľadiska jazykovej krajiny len dočasnými) sú maturitné tablá, ktoré sú súčasťou jazykovej krajiny mesta len niekoľko týždňov, spravidla mesiac pred maturitnými skúškami. Neskôr sa maturitné tablá presúvajú do vnútorných priestorov škôl a stávajú sa súčasťou jazykovej krajiny škôl. Práve pre svoju dočasnosť týchto objektov sa vedú diskusie, či aj maturitné tablá majú byť predmetom výskumu jazykovej krajiny. Zastávame názor, že aj tablá si zaslúžia pozornosť výskumu. Predstavujú totiž dôležitý onomastický materiál predovšetkým v oblasti antroponymie. Onomastika môže sledovať frekvenciu rodných mien v danom období, formálne zmeny v menách maturantov (postupný odklon od oficiálnych podôb antroponým k hypokoristickým podobám a pod.). Z diachrónneho hľadiska môžeme sledovať vývoj formálnej stránky antroponým uvedených na maturitnom table — v minulom storočí boli maturitné tablá formálne — obsahovali názov školy, roky štúdia maturantov, fotografie vedenia školy, triedneho učiteľa a študentov s uvedením ich rodného mena a priezviska (obr. 24, 25).

Obr. 24 (Zdroj: BBSOO, 2020)

detail:

Obr. 25

V slovensko-maďarskom jazykovom prostredí bol text v maďarčine a jazykovému prostrediu zodpovedalo aj poradie priezviska a rodného mena (obr. 26, 27). Formálnemu systému zodpovedala aj forma rodných mien, ktorá bola v minulosti v oficiálnej podobe, nie v hypokoristických variantoch.

V osemdesiatych rokoch 20. storočia si niektoré maturitné triedy vyrábali oficiálne a neoficiálne tablo a s postupnou demokratizáciou školstva sa zmenili aj podoby maturitných tabiel. V súčasnosti sa na tablách pod fotografiami píšu len rodné mená v rôznych podobách — oficiálne, hypokoristické, prípadne ide o kombináciu hypokoristických podôb a priezvisk (obr. 28, 29).

Obr. 26 (Zdroj: Berta, 1925)

detail:

Obr. 27

Obr. 28 (Zdroj: Hudačko, 2019)

detail:

Obr. 29

Prechod od formalizovaných podôb zápisov rodných mien a priezvisk k súčasnému trendu hypokoristických podôb rodných mien si však už onomastika nevšíma. Týmto javom napokon venuje pozornosť sociolingvistika v rámci výskumov jazykovej krajiny. Zistenia sociolingvistiky preto môžu poslúžiť onomastike v ďalších výskumoch.

ZÁVER

Analýza jazykovej krajiny poukazuje na mnoho faktorov a prvkov, ktoré človek vníma. Tieto prvky s ním zároveň komunikujú a ovplyvňujú ho. Pestrosť jazykovej

krajiny sa zvyšuje narastajúcim počtom etník a počtom jazykov. Doterajšie výskumy problematiky jazykovej krajiny boli predovšetkým sociolingvistické a onomastické, pričom onomastika sústreďovala pozornosť len na časť jazykovej krajiny — na propriá, ich formálnu stavbu, jazykové východisko, funkciu a pod. Širší výskumný záber sociolingvistiky umožňuje sledovať aj neverbálne javy — vizuálnu a semiotickú stránku jednotlivých znakov. Poukázanie na komplementaritu onomastických a sociolingvistických výskumov jazykovej krajiny sme sa snažili ukázať na viacerých druhoch nosičov — cez pamätné tabule ako prvky *top-down* sféry, maturitné tablá a logonymá reštaurácií ako prvky *bottom-up* sféry. Sociolingvistický výskum jazykovej krajiny môže dopĺňať onomastické výskumy o analýzu vizuálnej kompozície nosičov a o viacplánovosť jeho vizuálnej stránky, s ktorou sa spájajú ďalšie konotácie pôsobiace na percipienta. V tejto oblasti sa perspektívnym ukazuje výskum náhrobných kameňov. Práve výskum sepulkrálnych pamiatok v jazykovo zmiešanom území zvýrazňuje mnohorozmernosť sociolingvistických výskumov, ktoré môžu dopĺňať onomastický výskum — v diachrónnej rovine môžeme napr. sledovať spontánny prechod z jedného jazyka do druhého, na základe rokov narodenia a úmrtia môžeme analyzovať príbuzenské vzťahy, formálna stránka propria umožňuje zisťovať etnicitu nositeľa mena, sociolingvistický pohľad môže vysvetliť napr. používanie maďarčiny vo forme zápisu osobných mien i jazyka u najstaršej generácie zosnulých a pod. Synergia sociolingvistických a onomastických výskumov jazykovej krajiny by mohla priniesť omnoho detailnejšie a presnejšie analýzy jazykových a mimojazykových znakov — pri náhrobných kameňoch môžeme určiť príbuzenské vzťahy, sledovať formu mien v slovenčine a maďarčine (prípadne v inom jazyku), sociolingvistický pohľad nám umožňuje sledovať problematiku prechyľovania ženských priezvisk, uplatnenie cudzieho jazyka na náhrobných kameňoch, prípadne postupný prechod k slovenčine a pod. Pri logonymách sa vzájomná spolupráca onomastiky a sociolingvistiky môže prejaviť vo využívaní slovenského/cudzieho jazyka podľa funkcie logonyma — či je nápis určený len domácemu spotrebiteľovi, alebo aj zahraničnému návštevníkovi. Podobné javy môžeme sledovať aj pri pamätných tabuliach. Maturitné tablá z diachrónneho hľadiska reflektujú na základe použitia formy mien maturantov postupné uvoľňovanie spoločenských konvencií.

LITERATÚRA

Backhaus, P. (2007). *Linguistic Landscapes: Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters.

Barni, M., & Bagna, C. (2010). Linguistic Landscape and Language Vitality. In: E. Shohamy, E. Ben-Rafael, & M. Barni (Eds.), *Linguistic Landscape in the City* (s. 3–18). Bristol–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters.

Bauko, J. (2019). Propriálno-semiotický obraz bilingválnych obcí Slovenska [Proprietary-semiotic image of bilingual municipalities in Slovakia]. In: A. Chomová, J. Krško, & I. Valentová (Eds.), *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia, Banská Bystrica 26.–28. 6. 2017* (s. 138–148). Bratislava: Filozofická fakulta UMB — Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV — Veda.

Bauko, J. (2021). Úradné a neúradné vlastné mená v bilingválnej onymickej krajine [Official and non-official proper names in a bilingual onymic landscape]. *Jazykovedný časopis*, *1*, 124–141.

Bauko, J. (2022). Interdisciplinárny výskum onymickej krajiny [Interdisciplinary research of the onymic landscape]. In: T. Bánik & J. Bauko (Eds.), *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia, Nitra 10.-12. 9. 2019* (s. 109–122). Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

BBSOO = Banskobystrický spolok okrášľujúci a ochranný. (2020, 6. júna). Štátny československý učiteľský ústav. https://www.bbsoo.sk/statny-ceskoslovensky-ucitelsky-ustav/

Berta, O. (1925). Maturitné tablo [Fotografia]. *Novozámocký fotoalbum*. https://www.nzalbum.sk/sk/fotografie/2936?album=58

Blanár, V. (2009). *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky* [Proper names in the light of theoretical onomastics]. Martin: Matica slovenská.

Boborová, S. (2023). *Propriálna a apelatívna rovina náhrobných kameňov ako súčasť jazykovej krajiny v bilingválnom jazykovom prostredí (na príklade Levíc)* [Proprial and appelaative level of gravestones as part of the linguistic landscape in a bilingual linguistic environment (On the example of Levice)]. Rukopis bakalárskej práce. Banská Bystrica: Filozofická fakulta UMB.

David, J. (2019). Delimitative Function of Place Names in the Linguistic Landscape — as Illustrated with Examples from the Cities of Prague and Ostrava (Czech Republic). *Linguistica*, *67*, 5–14.

Donovalová, K. (2009). *Pamätníky a pamätné tabule Banská Bystrica* [Monuments and commemorative plaques Banská Bystrica]. Banská Bystrica: Verejná knižnica Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici.

Gálisová, A. (2012). Logo(typ) ako komunikát [Logo(type) as a communication]. In: G. Múcsková (Ed.), *Varia XX. Zborník materiálov zo XX. kolokvia mladých jazykovedcov,* Častá-Papiernička *24.–26. 11. 2010* (s. 132–141). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.

Gašová, Z. (2020). Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade „Krčmy na Zelenej" v Bratislave [Forms of foreign language in a linguistic landscape. Analysis of selected aspects on the example of "Krčma na Zelenej" in Bratislava]. In: R. *Štefančík*, J. Liďák, & D. Lišková (Eds.), *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V* (s. 69–81). Bratislava: Ekonóm.

Gašová, Z. (2021). Rozmanitosť jazykovej krajiny Bratislavy [The diversity of the linguistic landscape of Bratislava]. In: A. Ďuricová & J. Lauková (Eds.), *Od textu k prekladu XV., 2.* časť, *Linguistic Landscape* (s. 24–32). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

Hudačko, Ľ. (2019, 24. mája). Gymnázium J. A. Raymana 4.A [Fotografia]. *Dnes24.sk* https://presov.dnes24.sk/galeria/maturitne-tabla-v-nasom-meste-taketo-diela-su-v-presove-k-videniu-82483/fotografia-4

Imrichová, M. (2002). *Logonymá v systéme slovenčiny* [Logonyms in the Slovak language system]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied.

Istók, V., Lőrincz, G., & Tóth, S. J. (2022). *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom* [Linguistic landscape of Komárno and Komárom]. Komárno: Univerzita J. Selyeho.

Jesenská, P. (2021). Skúmanie základnej jednotky jazykovej krajiny [Exploring the basic unit of linguistic landscape] In: A. Ďuricová & J. Lauková (Eds.), *Od textu k prekladu XV., 2.* časť, *Linguistic Landscape* (s. 45–51). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

Juřenová, M., Kubánková, K., Poláková, G., Polášková, M., & David, J. (2022). *Výstava Historická onomastika aneb Hřbitovní kvítí*. Katedra českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity. https://kcj.osu.cz/vystava-historicka-onomastika-aneb-hrbitovni-kviti/

Krško, J. (2016). *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)* [General linguistic aspects of proper names (From the issue of the onymic communication register)]. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici–Belianum, Filozofická fakulta.

Krško, J. (2022). Logonym as a part of the linguistic landscape. *Onomastica*, *66*, 287–298.

Landry, R., & Bourhis, R. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, *16*, 23–49. https://doi.org/10.1177/0261927X970161002

Lauková, J., & Molnárová, E. (2020). Viacjazyčnosť niektorých názvov obchodov a prevádzok (zariadení) v Banskej Bystrici [Multilingualism of Some Names of Shops and Establishments (Facilities) in Banská Bystrica]. In: A. Ďuricová & E. Molnárová (Eds.), *Od textu k prekladu XIII* (s. 97–111). Banská Bystrica: Belianum.

Lauková, J. (2020). Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica [The context of text and image in the visual semiotics of the linguistic landscape of Banská Bystrica]. In: A. Ďuricová (Ed.), *Od textu k prekladu XIV., 2. časť, Linguistic Landscapes* (s. 47–54). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

Molnárová, E. (2020). Priezviská v logonymách (na príklade jazykovej krajiny Banskej Bystrice) [Surnames in logonyms (On the example of the linguistic landscape of Banská Bystrica)]. In: A. Ďuricová (Ed.), *Od textu k prekladu XIV., 2. časť, Linguistic Landscapes* (s. 60–66). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

Molnárová, E. (2021). Multimodal Aspects of the Banská Bystrica Linguistic Landscape. *Ad Alta : journal of interdisciplinary research*, 11(1), 209–213. https://www.doi.org/10.33543/1101

Nováková, M. (2020). Chorvatská příjmení v Hlohovci a ve Valticích [Croatian surnames in Hlohovec and Valtice]. *Acta onomastica*, 61(2) 499–500 .

Satinská, L. (2014). Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica [Linguistic landscape of Bratislava: Dunajská ulica]. In: V. Patráš (Ed.), *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie: zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6.–7. 9. 2012 v Banskej Bystrici* (s. 157–167). Banská Bystrica: Belianum.

Štefaňáková, J. (2023). Pamätné tabule ako súčasť jazykovej krajiny Námestia SNP v Banskej Bystrici. In. A. Ďuricová & E. Molnárová (Eds.), *Od textu k prekladu XVII.*, *2. časť, Linguistic Landscapes* (s. 70–85). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

Tomaščíková, N. (2022). Vizuálna stránka jazykovej krajiny (na príklade Kapitulskej ulice v Banskej Bystrici) [The visual side of the linguistic landscape (On the example of Kapitulská Street in Banská Bystrica)]. In: A. Ďuricová & E. Molnárová (Eds.), *Od textu k prekladu XVI., 2. časť, Linguistic Landscapes* (s. 48–56). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

Tóth, S. J. (2021). Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jazykovej krajiny na príklade Békešskej Čabybe a Komárna [Theoretical and methodological foundations for the classification and elaboration of the linguistic landscape on the example of Békéšská Čaba and Komárno]. In: T. Tušková (Ed.), *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM. Acta Partis Minoris Slovacae* (s. 375–391). Békešská Čaba: VÚSM.

Tóth, S. J., Istók, V., & Lőrincz, G. (2022*).* Komparatívny výskum jazykovej krajiny dvoch obchodných ulíc miest Komárno a *Komárom [Comparative research on the linguistic landscape of two shopping streets of Komárno and Komárom]. In:* A. Ďuricová & E. Molnárová (Eds.), *Od textu k prekladu XVI., 2. časť, Linguistic Landscapes* (s. 57–67). Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů.

SUMMARY

COMPLEMENTARITY OF ONOMASTIC AND SOCIOLINGUISTIC RESEARCHES OF THE LINGUISTIC LANDSCAPE IN SLOVAKIA

The paper is devoted to the mutual complementarity of onomastic and sociolinguistic research of the linguistic landscape in Slovakia. The paper focuses on the analysis of anthroponyms as part of memorial plaques, official boards of local government, as well as advertising billboards and banners. A large part of onomastics has been focusing on research of urbanonymy, mainly anthroponymic dedication titles and their naming process after 1989, as well as on company names — logonyms. Unlike onomastics, sociolinguistics focuses also on visual and semiotic aspects of logonyms. Anthroponyms represent a part of graduation tableaux, which enter the linguistic landscape before the graduation exams. Up to the present day, the study of gravestones as an area of the linguistic landscape has been only narrowly explored. In a bilingual environment, they pose a very colorful sample not only from a diachronic but also from a synchronic perspective. Besides onomastic research, expanded research on the linguistic landscape not only enables the analysis of the formal structure of proper names but also family relationships of the deceased expressed through certain formal signs found on gravestones.

Keywords: Linguistic Landscape, onomastics, proprium, onymic object